

İBNÜ'L-CEZERÎ'NİN İLMÎ KİŞİLİĞİNİN OLUŞMASINDA BİR FAKTÖR OLARAK DÖNEMİN İLMÎ GELENEĞİ¹

Özet

İçinde doğup büyüdüğümüz dinî, siyasî ve kültürel şartların, kişiliğimizin yanı sıra ilmî anlayışımızın oluşmasında belirleyici olduğu muhakkaktır. Tarihsel bir kişilik olan İbnü'l-Cezerî'nin ilmî kişiliğinin oluşmasında da, onun yaşadığı dönemde hâkim olan ilmî gelenek etkili olmuştur. Tebliğimizde, İbnü'l-Cezerî'nin âlim kişiliğinin oluşmasında bir faktör olarak dönemin ilmî geleneği üzerinde durulacaktır. Araştırma bağlamında şu tespitler yapılmaktadır: Bir, İbnü'l-Cezerî'nin yaşadığı çağın bilim anlayışında, ilimler arasında dinî ve dinî olmayan şeklinde bir tasnif yapılmamaktadır. İki, ansiklopedist âlim anlayışı hâkimdir. Buna göre bir âlim, belli bir alanda temayüz etmiş olsa bile, diğer ilimleri de bilmek durumundadır. Kıraat ilminde otorite olan İbnü'l-Cezerî'nin Fıkıh, Tefsir ve Hadis gibi ilimleri de tahsil etmiş olması, bu bağlamda değerlendirilebilir. Üç, ansiklopedist âlim anlayışı, dönemin bilginlerinin ilmî konulara farklı açılardan bakarak olayları bütüncül ve dolayısıyla sağlıklı değerlendirmelerini sağlamıştır. Dört, âlim sadece bir bilgi teknisyeni/akademisyen değildir; aynı zamanda ilmini yaşayan, yayan ve yazmak sûretiyle sonraki nesillere aktaran kişidir. Beş, üst düzeyde ilim öğrenmek ve öğretmek; dönemin önemli ilim merkezlerine gitmek ve farklı âlimlerden ders almakla mümkündür. İbnü'l-Cezerî'nin Dımaşk, Hicâz ve Mısır gibi değişik coğrafyalara gitmesi, söz konusu durumu örneklemesi açısından önemlidir. Altı, ilim öğrenmek kadar öğretmek de önemsenmiştir. İbnü'l-Cezerî'nin ikamet ettiği yerlerin dışında Endülüs, Yemen ve Hindistan gibi uzak ve farklı ülkelerden gelen talebelere de ilim öğretmesi bunu göstermektedir. Yedi, halîfe/hükümdarlar âlimi/ilmî çalışmaları desteklemekle birlikte, ilim öğrenmek-öğretmek, daha çok kişilerin şahsî çalışmalarıyla gerçekleşmiş ve dolayısıyla ilmî faaliyetler sivil karakterlidir.

Anahtar Kelimeler: İbnü'l-Cezerî, İlim, Kıraat, İlmî Seyahat, Ansiklopedist Âlim.

¹ Doç. Dr. Mustafa Özkan, Ankara Yıldırım Beyazıt Ü. İslami İlimler Fak. İslam Tarihi ve Sanatları Öğretim Üyesi, b.ozkan02@gmail.com, 0536 445 33 41.

THE IMPORTANCE OF THE LAW AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE BIBLE-CERTIFICATE PERSONNEL

Summary

The religious, political and cultural conditions in which we are born and grew are decisive in the formation of our personal understanding as well as our personality. The historical and periodical conditions that he lived certainly undoubtedly influenced the scientific personality of Ibn al-Jazari. Our paper will focus on the scientific tradition of the period as a factor in the formation of Ibn al-Jazari's scholarly personality. In the context of research, the following determinations are made: There is no distinction between science and religion in the scientific understanding of the age of Ibn al-Jazari. Two, the encyclopedist understanding of scholar is dominant. According to this, even if a scientist has settled on a certain area, he has to know other sciences. It can be evaluated in this context that İbnü'l-Cezerî, who is the authority in the Qur'anic scholarship, has also collected the knowledge such as fiqh, tafsir and Hadith. Three, the encyclopedist scholar, thought that the scholars of the period were looking at the scientific issues from different angles and made them holistic and therefore healthy. Four, scholars are not just an information technician / academics; at the same time living, communicating and transferring to the next generation by writing. To learn and teach science at the top five levels; it is possible to go to important centers of the period and to take lessons from different scholars. Ibn al-Jazari's going to various geographies such as Dumşk, Hijaz, Egypt, Samarkand and Isfahan is important in terms of sampling of the situation. It is also important to teach six as much as to learn science. Apart from the places where Ibnu'l-Jezari resides, this is evident from the fact that the science teacher from far and different countries such as Andalusia, Yemen, and India is not. In addition to supporting scholarship / scholarship studies, scholars and scholars have learned to teach and learn science, mostly with the personal effort of the personal, and therefore scientific activities are civilian characters.

Keywords: İbnü'l-Jezari, Science, Kıraat, Science-related Travel, Encyclopedist scholar.

GİRİŞ

İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), kuşkusuz İslam tarihi ilim geleneğinde çağını aşmış ve özellikle Kıraat alanında otorite kabul edilen bir âlimdir. Onun yazdığı çok sayıdaki eser, yetiştirmiş olduğu talebeler ve günümüzde etkisinin hala sürüyor olması, söz konusu durumu fazlasıyla izah etmektedir.

Kanaatimizce İbnü'l-Cezerî'nin otorite bir âlim oluşu kadar önemli diğer bir husus da, onun ilmî kişiliğin oluşması ve gelişmesinde belirleyici olan dönemin ilmî geleneğidir. Diyebiliriz ki İbnü'l-Cezerî'nin ilmî kişiliğini oluşturan en önemli faktörlerin başında, onun yaşadığı dönemde hâkim olan ilmî gelenek gelmektedir.

İslam Dünyası'nda 14 ve 15. yüzyıllarda egemen olan ilmî gelenek bilinmeden İbnü'l-Cezerî'nin ilmî kişiliğini doğru bir şekilde öğrenmek oldukça zor olacaktır. Çünkü her insan gibi İbnü'l-Cezerî de tarihin belli bir döneminde doğmuştur. O da doğal olarak kendi döneminde hâkim olan ilim anlayışının gerektirdiği şekilde tahsil görmüş, talebe yetiştirmiş ve eser yazmıştır. Kısacası İbnü'l-Cezerî'nin talebelik dönemi, hocalık aşaması ve özellikle bilgiyi değerlendirme/anlamlandırma tarzında, dönemindeki ilmî anlayışın etkili olduğu muhakkaktır.

Sunumumuzu şu plan çerçevesinde yapacağız: Öncelikle İbnü'l-Cezerî'nin yaşadığı zaman diliminde İslam Dünyası'nda önemli ilim merkezleri, mevcut bilim merkezlerinde hâkim olan bilim anlayışı ve ilmin öğretildiği mekânlar üzerinde durmaya çalışacağız. Akabinde ise mezkûr müellifin yaşadığı yüzyıldaki ilim anlayışını ve bunun İbnü'l-Cezerî'nin âlim kişiliği üzerindeki etkilerinden bahsedeceğiz.

A. 14 VE 15. YÜZYILDA İSLAM DÜNYASINDAKİ İLİM MERKEZLERİ VE ANLAYIŞLARI

Hicrî 8-9/miladî 14-15. yüzyılda İslam Dünyası'nda şüphesiz çok sayıda önemli ilim merkezi bulunmaktadır. İbnü'l-Cezerî'nin de gittiği söz konusu bilim merkezlerinin başında Dımaşk, Kudüs, Mısır, Mekke, Medine, Kûfe, Basra, Semerkant, Buhara, İsfahan, Şiraz gelmektedir.

İbnü'l-Cezerî'nin yaşadığı asırda, farklı özelliklere ve ihtiyaçlara bağlı olarak, ilim merkezleri arasında farklı perspektifler/bakış açıları söz konusudur: Örneğin Hicâz'da (Mekke-Medine) Tefsir ve Hadis gibi naklî-dinî ilimler ön plandadır. Ayrıca bölgenin

özellikleri ve ihtiyaçlarının bir sonucu olarak buradaki ilim anlayışında literal/lafızcı bir bakış açısının hâkim olduğu söylenebilir.

İbnü'l-Cezir'in gittiği ve uzun süre dersler verdiği Maverâünnehir ve Horasan civarlarında ise, köklü devletlerin varlığı ve kültürel zenginliğe bağlı olarak Maturidîlik düşüncesi örneğinde olduğu gibi, rey-kıyasın daha çok belirleyici durumda olduğunu belirtebiliriz.

Bu dönemde Endülüs'e baktığımızda, iç çekişmelerin yanı sıra, Müslümanlara yönelik olarak devam eden yoğun dış saldırılar söz konusudur. Yaşanmakta olan iç çekişmeler ve dış saldırılar da Endülüs'te doğal olarak hayatın pratikleri dolayısıyla fikhî yaklaşımların hâkim olduğu ilmî bir perspektif söz konusudur.

İbnü'l-Cezirî'nin yaşadığı dönemde ilmin öğretildiği birçok farklı mekân/kurumdan bahsetmek mümkündür. Ancak bu kurumların başında medresenin geldiği söylenebilir. Dönemin medreselerinin ise yarı resmî ve oldukça fonksiyonel kurumlar olduğunu belirtmek mümkündür. Ayrıca medrese dışında yaygın eğitim öğretimin yaptığı mekânlar vardır. Bu mekânların başında ise cami ve tekke gelmektedir.

Bu dönemde İslam Dünyası'nda bilim dili Arapça'dır. Bilim dilinin Arapça olması, Kur'ân ve Hadisin iyi anlaşılmasının yanı sıra, Müslümanlar arasında ortak bir bilim dilinin olmasını sağlamıştır. Ayrıca Arapça'nın ortak bilim dili olması, İslam Dünyası'nda ilmî çalışmaların tedavülde olmasını kolaylaştırmıştır.

B. DÖNEMİN İLMÎ ANLAYIŞI, FAALİYETLERİ VE BUNLARIN İBNÜ'L-CEZERÎ'NİN İLMÎ KİŞİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1. 14-15. Yüzyılda Dımaşk'ta İlmî Hayat ve İbnü'l-Cezirî

Bilindiği gibi İbnü'l-Cezirî Dımaşk'ta doğmuştur.² Dımaşk, o dönemde şüphesiz önemli bir ilim merkezidir. Aynı zamanda Dımaşk, dönemin ilim merkezleri olan Kudüs, Hicâz ve Mısır gibi merkezlerle iletişim içerisindedir. Ayrıca söz konusu bilim merkezlerinin bulunduğu coğrafyada birbirinden farklı düşünce ve ekoller mevcuttur.

² İbnül Cezirî, (ö. 833/1429), Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezirî, *en-Neşru fi'l Kiraati'l-Aşr*, I-II, Mısır, thz. (mukaddime kısmı) ; İbn Hacer el-Askalanî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalanî (ö. 852/1449), *İnbau'l-Ğumr*, I-III, Kahire, 1971, III, 466;

İbnü'l-Cezerî'nin önemli bilim merkezleri ve düşünce ekollerinin olduğu coğrafyada doğmuş olması, ona küçük yaşta ilimle haşır-neşir olmasının yanında farklı düşünce ve ekolleri yakından tanıma imkânını sağlamıştır. Örneğin o burada geleneksel ilim anlayışının bir sonucu olarak önce Kur'an-ı Kerim'i öğrendi. Akabinde ise Hadis, Fıkıh ve Kıraat gibi ilimleri tahsil etti.³

2. İlmî Faaliyetlerin Sivil-Gönüllülük Esasına Dayanması ve İbnü'l-Cezerî

Miladî 14 ve 15. yüzyıllardaki ilmî gelenekte ilim öğrenmek ve öğretmek, gönüllülük esasına dayanmıştır. Buna göre bir ilim talebesi; tercih edebileceği ilim merkezinde arzu ettiği hocadan istediği dersi istediği süre zarfında öğrenebiliyordu/okuyabiliyordu. Bu anlayış, kuşkusuz ilim talebelerinin istek ve kabiliyetleri doğrultusunda belli bir alanda ihtisaslaşmalarını beraberinde getiriyordu.

Mevcut gelenek, İbnü'l-Cezerî'in ilmî kişiliği üzerinde de doğal olarak etkili olmuştur. Onun değişik zaman, mekânlarda ve çok sayıda hocadan ilim öğrenmesi⁴, ağırlıklı olarak Kur'ân-Kıraat derslerini alması ve söz konusu alanda otorite olması bu bağlamda değerlendirilebilir.

3. İslamî İlimlerde Disiplinlerarası İlişki, Ansiklopedist Âlim Anlayışı ve İbnü'l-Cezerî

Hemen belirtmek durumundayız ki İbnü'l-Cezerî'nin yaşadığı dönemde -günümüzde yapılanın tersine- ilimler dinî-fennî ve aklî-naklî olarak ayrı görülmemiş/değerlendirilmemiştir. Muhtelif ilim dalları, bir bütünün farklı parçaları olarak değerlendirilmiş ve öğrenilmiştir.

Aynı zamanda söz konusu zaman diliminde dinî disiplinler arasında güçlü bir ilişkinin yanı sıra, ansiklopedist âlim anlayışı söz konusudur. Buna göre dönemin bilginleri, bir bütünün parçaları olarak gördükleri Tefsir, Hadis ve Fıkıh gibi ilimlerin hepsini belli bir derecede öğrenmek durumundaydılar. Çünkü dinî disiplinler arasındaki ilişki ve ansiklopedist âlim anlayışı, dönemin bilim insanının problemlere bütüncül bir bakış açısıyla bakmasını ve doğal olarak doğru sonuçlara varmasını sağlıyordu.

³ İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mukriîn*, Mekketül-Mükerreme, 1419, 9. Ayrıca İbnü'l-Cezerî'nin Şafii mezhebine mensup olduğu düşünülürse onun onun şafilik fikhini da Dimaşk'ta öğrenmesi kuvvetle muhtemeldir. Bkz. İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetu'n-Nihâye*, I-II, Beyrut, 1982, I, 3.

⁴ İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-Esânid*, 2014, byy. , 12-14.

Disiplinlerarası ilişki ve ansiklopedist âlim anlayışı, kuşkusuz İbnü'l-Cezerî'nin ilmî kişiliği üzerinde de etkili olmuştur. İbnü'l-Cezerî'nin Kıraat ilminin yanı sıra Hadis ve Fıkıh gibi ilimleri de tahsil etmesi,⁵ hatta fıkıhta oldukça derinleşmiş olmasını bu bağlamda okumak doğru olacaktır.

4. İlmî Seyahatler ve İbnü'l-Cezerî

Talebelerin ilim öğrenme, âlimlerin ise ders verme amacıyla yaptıkları ilmî seyahatler geleneği, İbnü'l-Cezerî'nin yaşadığı asırda da devam etmiştir. Bu ilmî yolculuklar, her şeyden önce ilim merkezleri arasında güçlü bir ilişkinin kurulmasının alt yapısını hazırlamıştır. Ayrıca bu gelenek, ilimle uğraşanlara farklı âlim ve ilmî çizgilerden yararlanabilme imkânını sağlamıştır.

İbnü'l-Cezerî de ilmî seyahat geleneğine bağlı kalarak yani birçok ilim merkezini gezerek ilim tahsil etmiştir.⁶ Örneğin o, talebelik döneminde Dımaşk, Mısır, Kudüs ve Hicâz gibi ilim merkezlerine defalarca gitmiş, buralarda farklı âlimlerden dersler almıştır.⁷

İbnü'l-Cezerî, ilmî seyahatleri sadece ilim öğrenmek için değil, ilmini öğretmek için de yapmıştır. Onun Mısır, Kudüs, Buhara, Bursa, Semerkant, İsfahan ve Şiraz gibi önemli ilim merkezlerine gitmesi buralarda dersler vermiş olması, söz konusu durumu fazlasıyla izah etmektedir.⁸

5. Farklı İlmî Ekoller/Düşünceler ve İbnü'l-Cezerî

İbnü'l-Cezerî'nin yaşadığı dönemde, daha önce ortaya çıkan⁹ Hâricilik, Şia, Mürcie ve Mu'tezile gibi dinî-siyasî mezheplerin yanı sıra; Sünnîliğe bağlı rey taraftarları, hadis taraftarları, Eş'arîler, Maturîdiler olmak üzere pek çok kalamî ekol zayıf ya da güçlü olarak mevcutturlar. Aynı zamanda bu dönemde; Hanefîlik, Mâlikîlik, Şâfilik ve Hanbelîlik gibi

⁵ İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-Esânid*, 12; İbn Hacer el-Askalanî, III, 466-467.

⁶ İbn Hacer el-Askalanî, III, 466-467.

⁷ İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mükriîn*, 10; İbn Hacer el-Askalanî, *İnbau'l-Ğumr*, III, 466-467. İslam tarihinde kişilerin, gerek kendi şehirlerinde ve gerekse farkı coğrafyalarda otorite olarak gördükleri kişilerden ilim öğrenmeleri bir gelenektir. Bkz. el-Cürçânî, Ebû Abdullah b. Udeyy (ö. 365/975), *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, I-IX, Beyrut, 1997, I, 124; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Sıfatu's-Safve*, I-IV, Beyrut, 1979, II, 32-33; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348) *Tezkiratu'l-Huffâz*, I-IV, Haydarabad, 1333, I, 27; ez-Zerkeşî, Muhammed b. Abdillâh Bedruddin (Ö. 794/1392), *Hiz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, (çev. Bünyamin Erul), İstanbul, 2000, 167; İbn Hacer el-Askalanî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Beyrut, 1995, VIII, 234-235.

⁸ İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mükriîn*, 10-12.

⁹ Bkz. Bozkurt, Nahide, *Abbasiler*, Ankara, 2013, 233-248.

fikhî mezhepler varlıklarını sürdürmekte idiler. İsimleri zikredilen ekol/doktrinlerin yanında İbnü'l-Cezerî'nin otorite kabul edildiği kıraat alanında da farklı çizgiler söz konusu idi.

Yukarıda bahsedilen ve ilmî hayatla ilgili olan farklı yapı-düşüncelerin varlığı dikkate alındığında; İbn'ül-Cezerî'nin fikrî çeşitliliğinin yanında entelektüel tartışma ortamının güçlü olduğu bir ortamda/dönemde yetiştiği söylenebilir. İlmî hayattaki bu çeşitlilik ya da zenginlik, kanaatimizce onun her konudaki farklı bakış açılarından haberdar olmasına ve dolayısıyla çok yönlü yetişmesine zemin hazırlamıştır. İbnü'l-Cezerî'nin çok sayıda farklı kıraat imamından dersler alması ve daha sonra kendi usûlünü belirlemiş olmasını bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.¹⁰

6. Alimin Sadece Bir Bilgi Teknisyeni Olmayıp Bir Misyon İnsanı Olduğu Anlayışı ve İbnü'l-Cezerî

Miladî 14 ve 15. yüzyıla kadar devam eden gelen ilim geleneğinde âlimler sadece bir bilgi teknisyeni değildirler; aynı zamanda bildiklerini yaşayan, yazan, öğreten ve kısacası bir misyon adamıdır. İslam bilim tarihinde önemli bir yeri bulunan Ebû Hanîfe (ö. 150/767),¹¹ Gazzâlî (ö. 505/1111)¹² ve Turtûşî (ö. 520/1126)¹³ gibi âlimlerin ilgili konudaki çabalarını bu çerçevede görmek doğru olacaktır.

Âlimliğin yanı sıra misyon insanı olma anlayışı, İbnü'l-Cezerî'nin ilmî kişiliği üzerinde de etkili olmuştur. O, neredeyse tüm yaşamını ilim öğrenme, öğretme, halkı aydınlatma, eser yazma ve İslam Dünyası'ndaki önemli ilim merkezlerini gezmekle geçirmiştir.¹⁴ Bu yoğun ve o kadar da zahmetli olan çabayı, ancak müellifimizin misyon insanı olma anlayışıyla izah edilebiliriz.

7. Dönemin İlmî Geleneğinde Bilginin Amacı ve İbnü'l-Cezerî

İslam ilim geleneğinde bilginin asıl amacı, insanın mutluluğunun yanı sıra toplumun ıslahı ve refahıdır. Bu anlayışa göre âlim ilmi sadece ilim için tahsil edemez. Âlim, bildikleriyle toplumu aydınlatmak ve hayatın muhtelif alanlarında çıkan problemlerin aşılmasında aktif rol almak durumundadır. Söz konusu ilim geleneğine mensup bilginlerin yaşam şekilleri de bu durumu fazlasıyla anlatmaktadır.

¹⁰ Altıkulaç, Tayyar, "İbnü'l-Cezerî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt: XX, sayfa: 551-557, 1999.

¹¹ Bkz. Mustafa Uzunpostalcı "Ebû Hanîfe", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt: X, sayfa: 131-138, 1994.

¹² Bkz. Çağrı, Mustafa, "Gazzâlî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt: XX, 489-505, 1996.

¹³ Kılıç, Muharrem, "Turtûşî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt: XLI, sayfa 430-431, 2012.

¹⁴ İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-Esânid*, 53-62.

Din, toplum ve İslam Dünyasına karşı sorumlu olmayı zorunlu kılan dönemin ilim geleneği, şüphesiz İbnü'l-Cezerî'nin ilmî kişiliği ve bu alandaki faaliyetleri üzerinde etkili olmuştur. Örneğin o hem ilim öğrenmek hem de öğretmek için neredeyse İslam Coğrafyasındaki önemli ilim merkezlerinin çoğunu gezebilmiştir.¹⁵ Sadece gezmekle kalmamış, Endülüs, Yemen ve Hindistan gibi farklı şehir ve coğrafyalardan gelen talebelere ders vermiştir. Aynı zamanda o, Kıraat, Hadis, Fıkıh ve Siyer gibi ilimlerde tahsil ettiği bilgileri eser olarak yazmış ve böylece yazdığı eserler üzerinden ilmin bize ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

İbn'ül-Cezerî, içinde yetiştiği ilim anlayışının bir gereği olarak din ve toplumun maslahatına dönük tüm çabaların içerisinde olmaya çalışmıştır. Örneğin o, yeri geldiğinde, Ankara Savaşı'nda olduğu gibi harp meydanlarında bulunabilmiş¹⁶ ve talep edildiğinde, daha önceki âlimler gibi -meşru gördüğü yönetimlerde- devlette resmî görevler üstlenebilmiştir. Fetva yetkisi verilince onun kadılık görevini üstlenmesi bu durumun bir göstergesidir.¹⁷

SONUÇ

İbnü'l-Cezerî, içeriği ve çerçevesi daha önceki âlimler tarafından belirlenmiş olan İslam ilim geleneğinin hâkim olduğu bir coğrafyada doğmuştur. Söz konusu ilmî gelenek için kısaca şunlar belirtilebilir: İlmî faaliyetler genel olarak sivil karakterlidir. Disiplinler arasında güçlü bir ilişki vardır. Ansiklopedist âlim anlayışı hâkimdir. Bu dönemde ilim dili Arapçadır. Eğitim kurumlarının başında, oldukça fonksiyonel olan medrese gelmektedir. İslam Dünyası'nın muhtelif coğrafyalarında farklı ilmî perspektifler söz konusudur. İlim öğrenmek ve öğretmek için ilmî seyahatler yapılmaktadır. Bilim insanı sadece bir bilgi teknisyeni değildir aynı zamanda bir dava/misyon insanıdır.

İbnü'l-Cezerî doğal olarak içinde doğduğu ve yetiştiği coğrafyanın ilmî anlayışı/geleneğinden etkilenmiştir. Başka bir ifade ile müellifimizin ilmî kişiliğinin oluşması ve gelişmesinde, bir faktör olarak dönemin ilim anlayışı belirleyici olmuştur. Onun ilim tahsili ve hocalığı sürecindeki faaliyetleri bu durumu fazlasıyla izah etmektedir. Örneğin İbnü'l-Cezerî de mevcut geleneğin bir sonucu olarak değişik âlimlerden farklı dersler almış, bir

¹⁵ İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-Esânid*, 61-66.

¹⁶ İbnü'l-Cezerî, *Câmiu'l-Esânid*, 53-54.

¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *İnbau'l-Ğumr*, III, 466; Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", 552-3.

alanda otorite olmakla birlikte diğer dinî ilimleri tahsil etmiş, ilmî seyahatler yapmış, talebeler yetiştirmiş ve toplumsal sorumluluk gereği resmî görevler üstlenmiştir.

İbnü'l-Cezerî kuşkusuz büyük bir âlimdir. Ancak onun büyük bir âlim oluşu kadar önemli olan diğer bir husus da adı geçen âlimi ilimde otorite yapan şartlardır. Bu durum bizler için şu anlama gelmektedir: Her alanda otorite âlimlerin yetişmesi için sağlıklı bir ilim anlayışının oluşturulması ve ortamın hazırlanması elzemdir. İlme, ilmî çalışmalara ve bilim insanına gereken değerin verilmediği ortamlarda Ebû Hanîfe, Mâverdî, İmam-ı Gazzâlî ve İbnü'l-Cezerî gibi şahsiyetlerin yetişmesi oldukça zor görünmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Altıkulaç, Tayyar, “İbnü'l-Cezerî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1999, XX, 551-557.

Bozkurt, Nahide, *Abbasiler*, Ankara, 2013.

Cürcânî, Ebû Abdullah b. Udeyy (ö. 365/975), *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, I-IX, Beyrut, 1997.

Çağrıncı, Mustafa, “Gazzâlî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1996, XX, 489-505.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *İnbau'l-Ğumr*, I-III, Kahire, 1971.

-----, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Beyrut, 1995.

İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b.

Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *en-Neşru fî'l-Kıraati'l-Aşr*, I-II, Mısır, thz.

-----, *Müncidü'l-Mukriîn*, Mekketü'l-Mükerreme, 1419.

-----, *Ğâyetu'n-Nihâye*, I-II, Beyrut, 1982.

-----, *Câmiu'l-Esânid*, 2014, byy.

İbnu'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî

(ö. 597/1201), *Sıfatu's-Safve*, I-IV, Beyrut, 1979.

Kılıç, Muharrem, “Turtûşî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2012, XLI, 430-431.

Mustafa Uzunpostalcı, “Ebû Hanîfe”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1994, X, 131-138.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-

Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Tezkiratu'l-Huffâz*, I-IV, Haydarabad, 1333.

Zerkeşî, Muhammed b. Abdillah Bedruddin (ö. 794/1392), *Hz. Aişe'nin Sahabeye*

Yönelttiği Eleştiriler, (çev. Bünyamin Erul), İstanbul, 2000.

